

resilience and adaptation than inevitable decline. Not falling into the trap of seeing noble history as a story of either resilience or decline, this volume contributes to a more nuanced picture of the successes and failures of the nobility's different responses to a changing world.

Jaap Geraerts

- ¹ M.P. Romaniello and Ch. Lipp ed., *Contested Spaces of Nobility in Early Modern Europe* (Farnham-Burlington, 2011) 12.
- ² Whig history is criticized by historians working on other topics such as religious tolerance and intolerance as well. See, for instance, A. Walsham, *Charitable Hatred. Tolerance and Intolerance in Early Modern England* (Manchester, 2006) and B.J. Kaplan, *Divided by Faith. Religious Conflict and the Practice of Toleration in Early Modern Europe* (Cambridge, Mass-London, 2007).
- ³ While the title of his chapter suggests otherwise, the period he analyses covers more than the 30 years between 1950 and 1980.
- ⁴ Examples abound, also from other countries. To give but one: In the seventeenth century the noble family Van Arkel from the Dutch province of Guelders tried to link their lineage to the Trojans. B.H. Slicher van Bath, 'Thomas Walraven van Arkel, heer van Ammerzoden, Well, Wordragen, ter Lucht en Ypelaar, de laatste van zijn geslacht', *Bijdragen en mededeelingen Gelre*, XLIV (1941) 77-78.
- ⁵ This did require the legitimization of children, which was not always easy. See Romaniello and Lipp, ed., *Contested Spaces*, 70-74.

PANORAMA VAN DE NEDERLANDSE ADEL CULTUUR

Ileen Montijn, *Hoog geboren. 250 jaar adellijk leven in Nederland* (Amsterdam-Antwerpen: Uitgeverij Contact, 2012, 448 p., ill., index)

Wat is de positie van de adel in de Nederlandse samenleving? Bestaat er in Nederland zoiets als een 'adelscultuur' en in hoeverre draagt deze meer dan in het buitenland een 'burgerlijk' karakter? Deze vragen vormen sinds enkele decennia de kern van het toenemende wetenschappelijk onderzoek dat naar de Nederlandse adel wordt verricht. Ze komen echter ook steeds terug in de rijke herinneringsliteratuur die inmiddels aan het adelsleven is gewijd en staan ook steevast centraal in de journalistieke reportages die opvallend frequent in dag- en weekbladen aan de Nederlandse adel worden gewijd. Het zal de lezers van dit jaarboek niet zijn ontgaan: in haar nieuwe boek *Hoog geboren* heeft Ileen Montijn al deze uiteenlopende genres op een knappe wijze weten te combineren. Met de vlotte pen van een journalist, de vertrouwdheid van een deelgenoot en de grondige kennis van een wetenschapper, leidt zij een groot publiek rond in een sociale wereld, een verleden en een onderzoeksterrein die tot dusverre slechts voor een kleine kring toegankelijk waren.

Historica Ileen Montijn, die eerder succesvolle boeken schreef over het huiselijke leven van de goeude kringen (*Leven op stand, 1890-1940*) en het stadse verlangen naar landelijkheid (*Naar buiten!*), heeft zich voor haar studie naar de Nederlandse adel meer nog dan bij haar voorgaande boeken gebaseerd op een brede, bijna jaloersmakende waaier aan bronnen waar doorsnee vakhistorici zich niet snel aan zouden durven wagen. Behalve op een ruime en up-to-date verzameling van recente wetenschappelijke literatuur (onder andere Aalbers, Bruin, Dronkers, Gietman, Hoogenboom, Kuiper, Van der Laarse en Streng),¹ het verslag van een enquête over adellijke identiteit die in 2006 in dit jaarboek verscheen en inventief speurwerk in gedigitaliseerde historische kranten, baseert ze zich vrijelijk op de genoemde herinneringsliteratuur (onder andere Pauw van Wieldrecht en Den Tex), maakt ze royaal gebruik van journalistieke reportages en eigen interviews, en schrikt ze er, gelukkig, evenmin voor terug om romans en novellen op te voeren. Onbelemmerd en schijnbaar moeiteloos schakelt ze tussen al deze bronnen – en tijd-

vakken – heen en weer: van Wilterdinks proefschrift *Vermogensverhoudingen in Nederland* tot de *Quote 500*; van de herinneringen van een baron Bentinck over de versleten avondjaponnen van zijn moeder, tot een novelle van Marcellus Emants en een foto van Audrey Hepburn.

Schijnbaar moeiteloos, want *Hoog geboren* is ingenieus gecomponeerd. In een zestal thematische hoofdstukken passeren de belangrijkste en meest interessante aspecten van de Nederlandse adellijke cultuur in de afgelopen 250 jaar de revue: de veranderende formele positie en reputatie van de adel ('een kwestie van waarneming'), familietraditie en huwelijkspolitiek ('het belang van de stam'), emotionele huishouding ('gemengde gevoelens'), materiële cultuur en levensstijl ('decor van het adellijk leven'), patronen van sociale in- en uitsluiting ('onder ons') en maatschappelijke activiteiten ('noblesse oblige'). Binnen de hoofdstukken legt Montijn daarbij mooie, soms verrassende verbanden: de kosmopolitische inslag van de adel wordt geconfronteerd met de cultus van het familiehuys, de omarming van moderne auto's met de liefde voor de traditionele jacht. Behalve een onderhoudend boek voor een breed publiek, biedt het boek zo ook een uitstekend vertrekpunt voor beginnende onderzoekers. Het vormt een aantrekkelijke introductie op de volle breedte van het onderzoeksterrein en legt interessante verbanden die inspireren tot nieuw onderzoek.

In alle hoofdstukken maakt Montijn overtuigend duidelijk dat de Nederlandse adel in de afgelopen eeuwen in vergelijking met de hoge adel in omringende landen vooral uitmuntte in burgerlijkheid, maar dat hij zich wel degelijk op flink wat manieren van het zelfbenoemde patriciaat onderscheidde. Ze ontkracht het traditionele beeld dat er in de Republiek alleen wat onbetekende, verpauperde landjonkers waren en wijst op de vele ondernemende adellijke grootgrondbezitters die actief waren in droogmakerijen, verveningen, ontginningen, aandelen en buitenlandse effecten. Maar ook benadrukt ze terecht dat de adel zich tot het eind van de negentiende eeuw niet of nauwelijks inliet met industrieel ondernemerschap of zelfs met internationale koophandel. Heel fraai in dit verband is haar vondst – dankzij de digitalisering van het rode boekje – dat al voor 1942 verrassend veel edellieden in Cannes, Lausanne of Monte Carlo waren geboren, getrouwd of overleden, terwijl in de blauwe boekjes geen spoor te vinden is van vestiging in deze mondaine plaatsen van vertier.

Voor zover ik kan inschatten blijven in deze breed opgezette studie de feitelijke detailfoutjes zeer beperkt. Anders dan Montijn betoogt viel het antisemitisme in de Haagse sociëteiten, in tegenstelling tot in Amsterdam, juist opvallend mee (290); de Haagse Besognekamer had geen 'exclusiever adellijk karakter' dan het Amsterdamse Onder Ons (291); en de paardenrennen maakten in Nederland al eerder opgang dan rond 1900 (216). Dit is echter allemaal klein bier. Onvermijdelijk leidt de vlotte redeneertrant ook meer dan eens tot een wat al te reductionistische blik op het verleden. Wanneer Montijn beweert dat de adel tot circa 1875 in Scheveningen 'onder elkaar' was tot de komst van de tram er ook dagjesmensen had gebracht, laat ze de aanzienlijken van burgerlijke afkomst, de fatsoenlijke standen en de winkeliers wel erg gemakkelijk buiten beeld (49). In het algemeen streeft Montijn naar generalisaties en werkt ze zelfs de interessante cultuurverschillen binnen de adel – hoog-laag, oud-nieuw, Fries, Gelders, Limburgs of Zeeuws – met opzet niet systematisch uit (23). Ik vind dat voor dit boek echter geen groot bezwaar. De doelbewuste keuze om vooral de continuïteit en niet de verschillen tussen tijdvakken te benadrukken vind ik, binnen het gekozen kader, zelfs verfrissend en inspirerend.

Wat in de loop van het boek wel begint op te vallen, is dat de Nederlandse adel in heden en verleden steeds overwegend positief en met veel sympathie tegemoet wordt getreden. Kritische opmerkingen over adellijke pretenties of evident machtsmisbruik hebben meestal betrekking op een vrij ver verleden en zijn doorgaans verpakt in milde ironie. De harde constatering dat de drie veroordeelde edellieden van de beruchte roetkapaffaire (1965) opvallend weinig hinder van hun strafblad hebben ondervonden – twee zijn ambassadeur geworden, de derde kanselier – blijft een opvallende uitzondering; hun namen blijven in dit verder royaal met namen geardeerde boek onvermeld (319). Iets meer afstand tot het onderwerp had misschien het zorgvuldig gekoesterde (zelf)beeld van de adel wat meer kunnen problematiseren. Zo zou het aardig zijn om te onder-

Jeanne Chassagnard met haar pupillen Willem en Ludolphine Schimmelpenninck van der Oije tijdens een bezoek op Twickel, 1903 (foto J.C. Reesink uit besproken boek)

zoeken of de publieke zelfontkenning (het 'grote wegkruipen') van de adel in de jaren zestig en zeventig in het licht van de toenmalige huwelijkspolitiek toch meer een pose voor de Bühne was dan doorgaans wordt herinnerd. Aan de andere kant: Montijn overtuigt dat het beeld van de slappe houding van de Nederlandse adel in de Tweede Wereldoorlog, mogelijk afkomstig van Wilhelmina, op statistische gronden niet houdbaar is: onder de adel vielen zeven maal zoveel verzetsslachtoffers dan onder de Nederlandse bevolking in het geheel (351).

Ik heb dit aanstekelijk geschreven en goed gedocumenteerde boek met buitengewoon veel plezier gelezen. Het fraaie pak in de kleur van de 'buik van een neergezegen krokodil' dat jonkheer Van Loon zich in 1822 in Parijs liet aanmeten, zal me nog lang bijblijven. 'Het is oogverblindend', schrijft hij zijn vrouw: 'ik zal er een heel bijzonder figuur mee slaan in onze ingelandenbank in 's Graveland' (229). Ileen Montijn is de beste ambassadeur voor ons vakgebied die we ons kunnen wensen.

Jan Hein Furnée

¹ Het proefschrift van Jaap Moes, *Onder aristocraten. Over hegemonie, welstand en aanzien van adel, patriciaat en andere notabelen in Nederland, 1848-1914* (Hilversum, 2012) – zie de recensie hierna – verscheen helaas precies gelijktijdig.